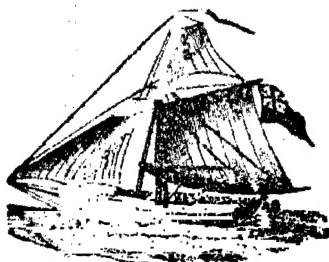

આર સાહેલી દુઃખ દર્શક અને
સ્વદેશ સુધાકિને વીનંતી.

ખનાવનાર તથા છપાવી પ્રસીધ
કરનાર
પંડ્યા કુબેરદાસ વી. ફુલભજી સીહોર

(દોહરા)

આર સાહેલીનાં દુઃખો વાર્ણવી કરે દર્શ્યાક
ભૂલો અંધો હોય તો સોજન કરશે માફ

સુરત

કોહલાની સામું અખદુલા બેગની હુવેલીમાં
વિકટોરિયા પ્રેસમાં મંજારામ પેલાબાઈએ છાપી.
સંવત ૧૯૩૪ સન ૧૯૭૮.

કીમત રૂ-૩-૦

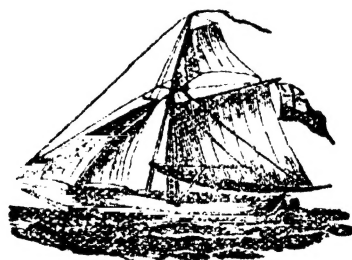
૭૫૬૪

આર સાહેલી દુઃખ દર્શક અને
સ્વદેશ સુધાકરને વીનતી.

બનાવનાર તથા છપાવી પ્રસીધ
કરનાર
પંડ્યા કુબેરદાસ વી. કુલભાઈ સીહોર

(દોહરા)

આર સાહેલીનાં દુઃખો વર્ણુની કડં દરિયાક
ભણે ચૂકા હોય તો સોજન કરશે માફ

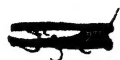

સુરત

કાશ્મીની સામું અબ્બદુલા બેગની હવેલીમાં
વિક્ટોરિયા પ્રેસમાં મહારામ પેલાભાઈએ છાપી.

સંવત ૧૯૩૪ સન ૧૯૭૮.

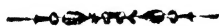
કીંમત રૂ-૩-૦

અર્પણપત્રિકા.

પરમ પ્રીય મીત્ર કેશવજી વી. હરજી સીહાર-
આપની મારા ઊપર પ્રીતી હોવાથી અને દીન
પ્રતી દીન વધવાના હેતુથી આ લઘુ ગ્રંથ
મારી અદ્ય શક્તિથી બનાવેલો
અર્પણ કરું છું તે
સ્વીકારશો.

કુબેરદાસ વી. દુલભજી.

પ્રસ્તાવના

આર્યો પર્વમાન કાળમાં જ્યાં જોઈ ત્યાં સ્ત્રી પુરૂષ બંને સ્વ-
જ્ઞોડ ભાગ્યેજ હશે. આ ભવસાગર રૂપી સમુદ્ર તરવાને સ્વજ્ઞોડ
રૂપી સાઈ બનામ હાથ આવે તો મહા સમુદ્રે તોફાન વેળા પા-
ર ઉતરવા તે સાઈ સાધન ગણાય; પરંતુ આપણુ દેશી ભાઈ-
પોમાં હજી પુરતો આપણા કટા શત્રુ વેહેમનો નાશ થયેલો ન-
થી. ત્યાં તલક સ્ત્રી પુરૂષના દુઃખનો અંત આવી તેનું સુઃખદ્વાર
ઉઘડવાને અલબત્તે વાર—

સ્ત્રી અને પુરૂષનું મન જ્યાં સુધી જુદું રહે ત્યાં સુધી વ્ય-
વહાર કાળ ચલાવવાને પણ તે લુલુ સાધન છે. સ્વજ્ઞોડ કરવાને
સ્વયંવરનો આલ વરતાવવો ખેલેતર છે અને તે વિશે આજ તલ-
કમાં ઘણા વિષયો લખાયેલા છે.

થોડા દીવસ આવલ હું મારા કામ પ્રસંગે ગામ જતો હ-
તો દરમ્યાન પનઘટને આરે બપોર વખતે ચાર સ્ત્રીયો એકઠી
થઈ પોકાટ સોર કરી રેાતી દીઠી કે જેથી હું ચમક્યો કે આ
વેળા આ દુઃખીયાઈ કોણુ છે? એમ જાણી નજીક ગયો એટલે
મને જોઈ આ સ્ત્રી લજીત પામી તુર્ત મેં મન સાથે ખ્યાલ કરી
ત્યાંથી પાછું ફરવા નીત્યય કર્યો અને તે નજીક છુપી જગોમાં ભ-
રાઈ ખેડો એટલે સ્ત્રીયોએ પોત પોતાના દુઃખની અરસપરસ વા-
તો કરી. આખર સુધારાવાળા પર ઉતરી કે દેશમાં ડોળ ધાલુ
સુધરેલના ડોળ વધારે છે અને તેમણુ કેહેવાનાજ કે આજ
આટલી બધી મુદત થયાં છતાં હજી આપણુ સુઃખદ્વાર ઉઘડું
નથી કે, સ્વયંવરનો આલ પસરે, એમ કહી વીખરાઈ ગઈ—આ
ચાર સ્ત્રીનો સંવાદ સાંભળી તે જાહેરમાં મુઠી સુધારાવાળાનાં

મન તેપર ખંચવા મારી ખાપેસ થતાં આ ચાર સાહેલી દુઃખ-
દર્શક નામનો નાનો ગ્રંથ લખી કાઢ્યો છે—ને તે દરેક અવળાનું
શું દુઃખ હતું તે નીચેની કવિતામાં ઉતાર્યું છે.

વાંચનાર વિદ્વાનને અને સજ્જનો મારે આ પ્રથમ
પ્રયત્ન છે. વળી પીંગળને જેવો જોઈએ તેવો પૂર અભ્યાસ ન-
થી કે જેથી કોઈ જગોપર દોષ હોય તો તે સુધારી વાંચવા
તરદી લેશે.

(મનાહર છંદ)

હય શ્વેશ નમી નામી, વર્ણવું વીવેકી વાણી
મીના મારા લેજો શુણી; સાચે સાચી જાણીને
અહ્ય દીવસથી મન, જે વીચાર હતો તન
રચ્યો ગ્રંથ આ રચજન માનો ઉર આણીને
પ્રીય આ પીંગળ તણો અભ્યાસ મને ન ધણો
કવિતા સુધારી ભણો નહીં ચુક આણીને
ગ્રહણો અંદર સાર વધુ વધે જેથી ખાર
દીનમાં થઈ ઉદાર ખરું આ પ્રમાણીને.
ચાર સાહેલીનું દુઃખ કાન શુણી વડું મુખ
તેને ન લગાર મુખ જાણા દીન થાય છે
પેલી કહે વીયોગણી પીજી કહે બુદ્ધો પતી
ત્રીજી કહે નાવ નાનો દુઃખ અતિશય છે
ચોથી કહે અવતાર નીરધન દીધો પાણુ
નીરવમી કંથમુજ કાંઈ ન કમાય છે
ઉપરની સર્વ વાત અવણે ઝૂણી સંગાત
ચીતમાં થઈને શાંત ચારે સ્ત્રીયો જાય છે.
તા. ૧-૨-૭૮

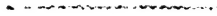
કુમેરદાસ દલભજી સીહાર

અંથ કર્તાનો જન્મ.

(માલીની હંદ)

શર શરી અહ આત્મા માધ ને માસ પ્રાપ્તે
 પુરસ્ પુરણુ શાન્તી શુદ્ધ એકાદશીયે
 વનમ દિવસ મારે વાણુયો એજ રીતે
 વશિ કુપ સિધ પૂરે અંથ ક્રીધાજ પ્રીતે

મંગળા અરણ્ય.

દોહરા.

હાંધર તુજ અગણીત કળા અદ્ભુત તું ઝોંકાર
હરિરસ અમૃત રસ પીધું તીવ્ર વિષમ તુજકાર.

(આર્યાવ્રત.)

વીજંભર જગ બ્યાપિક માયા સ્થાપીક સ્થળે સ્થળે મેલી.
વીચિત્ર તરુણ વનમાં બ્યાપાં લલીત વસંતને વેલી.
ધણાણુ ધણાણુ ધન ગાળે ધોર ધટાએ ધુધવે બોમ.
જળ ખીળ્યા કૃત જગતિ ચોમાસે ધન મુધા ધણું ધૂમ.
અમક અમક બીજ અમકે અર્ક ઉદયતા વીનોદ ગુંતાગે.
હંદુ બારકર ઉડમન આકાશે ઉદોત બહુ લાગે.

લલિત વ્રત.

અજ અખંડ તું પૃથ્વીના પતી.
વિજય વિધમાં તું ચમત્કૃતી.
હર્ષ યુક્ત કું હોડમાં ફરે.
વિનય પૂર્વ કે સ્મરણ આચરે.

(વસંત તિલકાવ્રત.)

દેવા રતુલી દીલ યકિ કરે એક દ્રષ્ટી.
સૌન્દર્ય કિરણ ખીલે રવી માંચ શ્રષ્ટી.
શૃંગારમાં રસ મનોહર ધર્મ શાન્તી.
શાસ્ત્રો યુતી સ્વરગ પંથ પુરાણ કાન્તી.

શીખરીણી છંદ.

અહો ઝોંકારી તું સ્તવન શુધ બાવે કુંય કરે.
અતી ઉત્કંઠા એ મનન મનનો પૂર્વ ઉચરે.

મતી મંદા મારી અવણુ ધરીહે એજ શુભતાં.
સદા અમ્માની છું ધરમ રસ શાસ્ત્રે વીચરતાં.

(દોહરા)

પંથ બતાવો પાધરો પ્રખંધ રચવા પ્રેમ.
કુબેર કે છે ભાવથી ભગ્નું માત કર રહેમ.
અદ્રિ સુતા સુતને વળી ઉપાસના કરે ત્યાર.
કૃપા કરો અનુદિન વળી કાવ્ય કળા અનુસાર.

મથકર્તા.

આર્યો સર્વ શક્તિમાન હૃદયે આ ઉમદા આલમપર કેટ-
લાએક પ્રાણીઓ, પવન, જડવ્રક્ષો, જંતુઓ, પક્ષીઓ વીગેરેને
ઉત્પન્ન કરેલાં છે પેદા કરેલા પ્રાણીઓમાં મનુષ્યજાતી સર્વોપરી
ગણાય છે અને તેના ઉપર સમદ્રષ્ટીથી મેહિરખાની કરી તેઓને
વારતે ઘણીજ અમૂલ્ય વસ્તુઓ સત્ય-જ્ઞાન-નીતી-વીતેક-વિદ્યા-સં-
તોષ-ઉદારતા-ધર્મ-દયા હત્યાદી એજ ગુણો પેદા કર્યા છે કે તેના-
થી મનુષ્યજાતીને ઘણી શોભા ને કીર્તી વધે છે. તથા તે ગુણો-
ના પ્રતાપે કરી આ દુનિયામાં ઇંદ્રના જેવા વૈભવ પ્રાપ્ત થાય છે
તે પોતાનું લાખો વરસો સુધી નામ અચળ રહે તેવાં અમૂલ્ય
અને ખુશકારક કામો કરે છે. ને તે ચીજોથી ભગવંતને પણ
પ્રસન્ન કરી વૈકુંઠને પામે છે. તે જોતાં તે ચીજો માણસને ધ-
ણી ઉપયોગી છે. વળી મનુષ્ય જાતીમાં પુરુષ ને સ્ત્રી એવા બે ભેદ
છે તેમાં સ્ત્રી પુરુષને તાપે કરે છે અને પુરુષ સ્ત્રીને તાપે કરે
છે. એવા અતુર પુરુષની સ્ત્રી કોઈ કુલીન વિદ્યાવાન પરણી કે ગુર્ત
તેના પતીને વીદેશ જવું થયું તથા એકાએક વીયોગમાં વીટલાઈ
જઈ તે વીયોગાણુ નાર તેનું દુઃખ સખી પ્રત્યે દુઃકામાં કહેછે—

(પહેલી વિયોગણી સ્ત્રીનો સખીયો પ્રત્યે વિલાપ).

(માણીની છંદ.)

પતિ વિન નહીં મૂને સુખ શાન્તી જરાએ.
 અરર આણુ ગમે છે આંખુ નીરે ભરાયે.
 શયન સદય સાડું લાગતું છે ન પ્યાડું.
 હર દિન નજરોથી સ્વામિ કેમે વિસાડું.
 છતરિ પતંગ પ્યારો તે થયો છે નહારો.
 ધર ભયભિત લાગે માતનો આજ આરો.
 પ્રથમથિ કરિ પ્રીતી તોડી તે નહારું.
 સરર વરસ સોળે લાગિ છે લાહ લાર.
 જળ વિન મિન ઝંખે તેમ હું તે વિનાની.
 રજનિ દિવસ ઝંખું આજ હું છું નભાની.
 લજિત રજનિ દીસે ઇંદુથી એમ જાણો.
 દિન કરથિ દિનોને શાભિતા મન્ય આણો.
 પાણુ પતિ અતિ પ્યારે નાંખિ દીધી દર્શયે.
 અરણુવ અતિ ગોથાં આઈ આઈ મરીયે.
 કમળ સદય સાડું પેખિને દીલ પાણું.
 સરદ દિવસ ધૂલ્યે ખૂળ લાગે સુખાણું.
 ભમર પરસ પૂળે આવતાં રેછ સૂખ.
 પતિ ગુણ ગણતાં તો પાર આવે ન મૂખે.
 સરદ રૂપ ખેંચે પીયુ પીયુ કહાયે.
 નિજ મન ધરિ શાન્તી હેતથી રાહ જૂવે.
 પ્રિય પતિ અતિ પ્યારા ઝાલજો હરત મારો.
 ડુબતિ ડુબતિ મૂને દેખિ પેખી ન તારો.
 અંધવચ દરિયેથી મારું વાહાણુ ભાગ્યું.

પાણુ પતિ તું વિયોગે માતને આજ માથું.
 કદળો સજિલ વીના જેમ સૂકાય સારી.
 નિર વિન નદી સૂતી તેરી હું દુઃખિયારી.
 ભયથી બુલતું પંખી ઇંચ શોધે તરની.
 અરણ્ય અંધ ભાગે આપટો વાય વાની.
 તદપિ શરિર રૂપી આજને કામ કેરી.
 હરકત અતી થાયે કોણુ નાંમે વિખેરી.
 અનન્ય મુગ મકાને રાશનાઈ કરે તે.
 મુગ મન મસ ભાગે ગેહ રમશાનતી જે.
 પાણુ ભવ દરિયામાં કેમ પાર તરીયે.
 “મનન” મન કરીને ખાઈ ગોથાં મરીયે.
 પરમ ઈશ કદાપી દૂરમનો હોય તેને.
 દુઃખ અતિનવ આપી આપ વિયોગ કોને.
 નિશ દિન શમરીને શું કથું દુઃખ માઈ.
 જુગ જીવન ભજીને દીલ કૂબેર ઠાઈ.

(દોહરા).

સુંદર એા સાહેલડી સાંભળ મારી બેન.
 પતી વીદેશ ગયા પછી પડે ન પીંડે ચેન.

(મનહુર છંઃ.)

પ્રીય પ્રતી પ્રેમ યુક્ત કરી હારય વીનાદને.
 વીદેશ પ્રવેશ કર્યો સાથે નહું કામની.
 અહીં સખી પતીનો વીદેશ ધણા દીન થયા.
 વ્રહે જાળ દીપક કાયા ગ્રહે તે નામની.
 શયન ગમે ન સખી નયનમાં નીર વહે.
 વય છે વસંત રૂપ કુલ જૂલેલાં બની.

કુંજમાં હું કાચી કેળ શલીલ વીના સુકાઉં.
 અરર અભાગણી હું ભયભીત ભામની.
 બૂલેલી જીવાનીમાં હું પીયુતું ન પામી સુખ.
 વીતે દુઃખ વ્રહે જવાળ વાલાના વીયોગથી.
 જમણ વીચીત્ર મીઠા ઝેર જેવાં લાગે મને.
 જન્ય હર નીશા વળી નીરાશીત સોગથી.
 દુઃખે દીન જન્ય બધા હાસ્ય મુખે હાય હાય.
 કોટી કષ્ટ થાય સખી કર્મ કેરા જોગથી.
 દેહેતો બની દીવાન બુધણનું બુધું ભાન.
 શી રીતે હું બચું સખી ચીંતા કેરા રોગથી.
 છંદુના વીનાની જેવી નીશા અંધકાર રહે.
 હંસના વીનાની કાયા સુની રહે સર્વદા.
 વાડ વીના જેવી વેલી જમીને પાથરે કરે.
 કવિતા વીનાની કથા સુન જાણવી સદા.
 નીર ના વીનાની નદી ફળ વીના જેવી રૂ.
 જળ વીના મીન અતી ઝુરવું મરે તદા.
 પ્રીયા હું પતી વીનાની તેવી દુખીયારી જાણી.
 કાયા કુંપ ભરેલો ઉદક મહીં આપદા.
 પ્યાશી જે બપૈયો પીયુ પીયુમા સાજ પુકારે.
 તજખું છું તેમ પ્રીય પતી તાહરી વીના.
 દૂધ વેલી બ્યાપી ધન ધોર ધરા વીનોદીત.
 કોપાલા કરત તુંતું મનોહર ની વીના.
 પનઘટ નદી ત્રટ જાઉં જળ ભરવા ત્યાં
 લીલા દેખી લેહ લાગે દુખીયારી નારીના.
 મલ્લિકા મંગુલ છોડ પડી રેતી તણે રણ.
 અમર પતી યુગ્ગર ભયભીત તે વીના.
 કલ્પ વૃક્ષ રક્ષણન ભક્ષણ તતક્ષણ જે.

કુસુમ દ્રોમળ કાયા આજ કરમાઉં છું.
 શરદ રતુના પ્રીય સરોવર માંહી રડો
 પંકજ પ્રફુલ્લ મુખ લાલીથી સુકાગિછું
 પાણી વીના પંકજ પ્રફુલ્લીત સરોવરને
 સલીલ શોધક સીંચનાર ન મુઝાગિછું
 પણ મારે “પ્રીયહંસ” પયપાણી “પ્રીતીરસ”
 ગુદાં કરી વીદેશ ગયાથી અકળાગિછું
 વિયોગાણુ નાર દુઃખે લોહરૂપ બની દીલે
 પતીએ “પારશમણી” કંચન કાયા કરે
 ગુલાનીની જવાળથી જરૂર હું ઝુલતી મરું
 શાન્તી જળ છાંટે મને શાન્તી ગુણુ આપરે
 કુળવાન કામની હું પત્નીવ્રત પ્રેમદા છું
 ખાળનારી ધર્મજ્ઞાન બોલ થવણે ધરે
 રવપુરુષવણી આશ અમારે તો અહોનીશ
 પર નર આશે બાપ બંધુને બરો ખરો
 શુણુ સખી સંસારમાં વીધવા વનીતાએને
 આ મારા કરતાં સુખ્યતીમાં સદાયછે
 કેમકે એને તો એમ અંતરમાં આજે બિલ
 દેવ લોક થયા કંથ એમ દીલમાંયછે
 પણ પ્રીયા પંખી હું તો ભયથી ભુલુ પડેલ
 તરે છાંય શોધવા બ્યાકુળ તન યાયછે
 અરે સખી અમારે તો મધ્ય અરણ્ય માંય
 નૌકાને ઝપાટા બહુ વાચુતણા વાયછે
 આકૃત ભરેલાં અતી તોફાનનો ત્રાસ પડે
 કયા સ્થંભ ભાંગી જાય માલમી મુઝાયછે
 સદને ચડાવવાનો આધાર તૂટતો જાય
 માલમી ગરીબ થઈ અતી ગભરાયછે

અંબુજ અંબીયાં પણ પવનના પોરાથકી
 મૂલતા ઝપાટા તેથી નાવ ગોથાં આપડે
 મજબૂત માલમી તે તોફાનનું તાન દેખી
 નાવ છોડી મેલવાની આજ્ઞામાં નીમાયછે
 તેમ આ આસમરૂપી આર્જુવમાં કાયારૂપ
 ઝાંઝ ને તોફાન કામ કલ્પનાનું યાયડે
 ને તેમાંથી દીઝ તથા બુધ્ધીરૂપી કવા સ્થંભ
 કટકે કટકા થઇ તોફાને તણાયડે
 માલમીરૂપી આ મારે આતમા ઊદાશ થઇ
 નાવ છોડી મેલવાની આજ્ઞામાં છંદાયછે
 પણ ભવસીંધુમાં શી રીતે પાર થવું અરે
 તેમ તે વીચાર કરી કરી ગોથાં આપડે
 સર્વ શક્તિ માને મને મેરખાની કરી આખ્યા
 શૃંગાર અજળ અજંકાર તો સદાય છે
 દયા કરી દોલત અપાર દીધી દૈવ તે તો
 શૃંગાર અંગાર બાગે વિયોગથી યાયડે
 વર્ષમાં વળી તેહેવાર વીચીત્ર વીનાદી આવે
 મારી હેડીની સાહેલી આનંદની માંપડે
 પણ પીયુ વીના મારે તે દીને જરૂર જાણું
 મોટી હાણુ મૃત્યુ થયું એમજ જાણાયછે
 વિધવા વનીતાતણાં મનમાં નીર્ણય રહે
 તેથી પ્રભુ ભજુ પ્રેમ પ્રમોદમાં બાગેછે
 અજળ મકાન મારાં પ્રીય પતીના વીયોગે
 બચંકર બચબીત વન જેવાં બાગેછે
 અમુલ્ય મકાનતણી રાશનાઈ રશીક તે
 મારે મન સ્મસાનની ચેહ સમ બાગેછે

ભાખું છું હું ભાવે ભણી વૂલ સેજ મનોહર
ગોખરના કાંઠા જેવી અંતરની આગેછે

(દોહરા)

આ આલમમાં એટલું નામ તેહનો નાશ
હાથ વીનોદ કરી તરે ભવ સીંધુનો ભાસ
માખાપો ખંધુ સુતા કોઈ ન આવે કામ
યશ મેળવવો જગતમાં પરઉપકારી નામ
આઈ પીછને ખુશિ રહી નમન કરે મહીનાથ
કુખેર કહે કર જોડિને ગરવી આપો ગાય
રાજપાટ કદી જાય તો વ્રથા ન કરે વીયોગ
વીયોગ રસ નવ વીચરતાં હરીરસ પીવો યોગ

ખીજ ખુદ પતીને પરણેલી સ્ત્રી સખી પ્રત્યે કહે છે કે એ-
(હું વીયોગનું દુઃખ તે ખરૂં પણ આશા અમર છે)

(દોહરા)

એમ કહીને એ સખી ખીજ ખોલી ત્યાંય
ખુદો મારો ખંદલો હૈયે હોળી થાય
પંદર વરસે પ્રેમદા વ્રેહ બ્યાપતો અંગ
વળતાં ખોલી વચન તે સખીયો આરે સંગ
સીતાજીના મહીનાનો રાગ ॥

❦

સખી સાંભળ દુખડાંની વાત કહું છું હું કરગરી
ખહુ ખુદો છે મારો નાય કુડાં કરમે કરી
સખી વરસ થયાં મને સોળ પીંચુને પંચાવના
મારું જોગન છે ઝકઝોળ પતીનું થયું રના

ખેડી અખળા હું બાળે વેપ સૌન્દર્ય છખી અતી
 ધણી બુદ્ધો ને ધાળા છે કેશ તેની મંદ થઇ મતી
 જાણે કોઈનો કપી ખેડેલ છાડા જેવી નાશીકા
 ખરા જ્ઞાનના જેવા ખેલ આંખો જાણે ટાશીકા
 ગંદા ગુગળાઈ ગેલા છે ગાલ ઝાંચામાં ડગાઇ ગયા
 બુંડી ભમરને બુંડા ભાલ શીરે રોમ થઈ રહ્યા
 કંથ મળીયો છે રૂપ કરૂપ કલોલું હું કામની
 કયો આપણ કેરો કુંપ કારી ધન શ્યામની
 જેવું લખ્યું વિધાનીચલાટ તેવું મારે થઈ રહ્યું
 કામનીનો શુભી કકળાટ વારે કોઈ નવ થયું
 મારાં માખાપે મોદલગીર નાંખ્યો શીરમાહરે
 શાને રાખું હું મનડું સ્થીર સંકષ્ટ છે સાસરે
 તૃષા અસન ગમે નહીં કાંઈ જોખનની જાળા અતી
 કંથ દેખી દાઝૂં દીલમાંય કરું શું શ્રી પતી
 બુંડો બુંડના જેવો ભરથાર દેખી દાઝે અંતરે
 પ્રભુ નટવર પ્રાણ આધાર અખળા આશવંતરે
 આવે વીધવા થવાનો વખત હવે=અરે આ શમે
 સધળાં પડશે દુઃખ સખત ત્રીકમ ખેલી છે તમે

(સોરઠો)

વિશંભર વીચાસ રાખું રહેમ કરો હરી
 માન સુર્યપ્રકાશ તીમર અમાન પ્રત્યય કરી
 આશ તમારી આજ કુળવંતી છું કામની
 મહેર કરો મહારાજ સ્તુતી કરું ધન શ્યામની

(દોહરા)

એવામાં પતી માહરો મરણ પામીયો ત્યાંય

વિધવા મેણું વિધમાં જોખન જોલાં ખાય
 અનંગ મુજ બાપો આતી કાંય રહ્યું નવ જાય
 કેમ કરી તે તો સહું હૈયે હોળી થાય
 ઉત્તમ જાતી આપણી વૈશ્ય પ્રાણજો નેહ
 પુનર લગ્ન તો નવ ઘટે આજ નાતનો એહ
 એ વિરધ અખળા જુઓ વિધવા ને કેવાય
 કામાઝીયી નર કરે ગભં દીધ રહી જાય
 ગર્ભપાત કરવો રહો વિનતા કરે વીચાર
 પાપ બાળ હયાદાણું થાય પછી નીરધાર
 તે વખતે તે કામની કુળવંતી કેવાય
 કે છે મુખથી પાપ આ માતીજાને થાય
 કારણ એણે નહીં કર્યો પુનર લગ્નનો આજ
 આજ હોય તો શ્રીમા બગડે નહીં એક બાળ
 એમ કહી અખળાં વળી ગૂફો મુખ નીધાસ
 હરી ભજન કરવું હવે અવર ન કોમની આશ
 એમ કહીને જોડતાં સખીયો શુભે કાન
 તારું દુઃખ અતોડ છે ભાવે ભજન ભગવાન
 કુખેર કે ભજ કૃષ્ણને ભવ સીંધુનો પાર
 હરી નામ નૌકા મહી ઉતરે આ સંસાર

(પછી ત્રીજી સ્ત્રી જોનો પતી નાનો છે તે સઘળાં દુઃખ-
 નું પ્રતાંત સખી પ્રત્યે કહે છે.)

(સહીત પ્રત.)

સરવ સાય ને પ્રીય ઓ સખી
 વીરહ વેદના વર્ણવું નકી

મુજ પતી લધુ છેજરે અતી
 તદવી કારણે દાઝ તો થતી
 શયનને સ્થળે જ્યાર જનકિંકરું
 વહન વ્રેલથી હું મુંઝાજીંકું
 દુઃખ કુબેર આ દાખ્યું અતી
 અરર અંતરે શર્મે તો થતી

એટલું કરી આ દુખીયારી સ્ત્રી પોતાનું બોલવું બંધ કરી
 બેઠી એટલે સખીયો કહે છે કે બેન તું શાને શરમાય છે આપ-
 નું દુઃખ જાહેરમાં આમન સામન કહી મનની સમાધાની કર-
 વાની છે. વળી સર્વ શક્તિવાન જેઠી સહાય થશે તેઢી દુઃખ તો
 મટવાનું પણ દાઝ તો બોલીને કાઢવી માટે બોલ અને શરમા-
 થ શા માટે ?

(દોહડા)

શર્મે જરા નવ લાવતી બેઠો સૈયર સાથ
 તે માટે તૂળને કહું વદવી સુંદર વાત
 (હવે સખી પ્રત્યે કહેછે.)
 ગોરી ચલી સાસરે ફેર કપી આના
 ગોરી રખના દીકમે યાદ ભૂત મત જનાં
 (એ રાગની-લાવણી.)

સાહેલીયો ચલીયો ચાર પનઘટે નોતી
 જે નાના કંથકી નાર નેન બર રોતી
 ગોરી જોખન બાજેવેશ સ્વામ શીર વેણી.
 મુખ હસત હસત હંમેશ પ્રીય મૃગા નેણી.
 શુણ સૈયર વીપરીત વાત કંથ નાનોથી.
 ગોરી જોખન બાજે વેશ નેન બર રોતી.
 મુજ પતીએ પૂર્યા ન કોડ દૃષ્યજી કોખ્યો.

આ દુઃખ તરવરનો છોડ આંગણે રાખ્યો.
 મુજ માયાપોને મેશ ગાઇને ગોતી.
 ગોરી જોખન બાળે વેશ નેન ભર રેતી.
 પૈસાપર લાચી પ્રીત રીત આ રાખી.
 વિમારથું આ વીપરીત ખાડમાં નાંખી.
 મુજ પ્રીય પતીના સુખે આશ નવ પોતી.
 ગોરી જોખન બાળે વેશ નેન ભર રેતી.
 સખી વર્ષ થયાં છે જોદ જોખને જૂઝં.
 તન સંદ્ર ખીંચ આકાર બન્યું આ બુઝં.
 લથુ કંથ લખ્યો લેલાટ અકલ દીન નોતી.
 ગોરી જોખન બાળે વેશ નેન ભર રેતી.
 ધરં પતીને દેખી ધીર દેહ આ દાઝે.
 માયાપે જોદગીર ઝીકાયો આજે.
 કોકરડા જોયો શ્યામ દુઃખ દીન સેહતી.
 ગોરી જોખન બાળે વેશ નેન ભર રેતી.
 થશે કાલ મોટો મુજ કંથ ધીરજ મન ધાડં.
 પ્રીય શાસ્ત્ર સકળનો પંથ પેખી દીન ઠાડં.
 મોરી અંખીયાં લાલ ગુલાલ મનોહર મોતી.
 ગોરી જોખન બાળે વેશ નેન ભર રેતી.

(ગીતીવ્રત).

પરમ ખારી મુજ સખીયો પરણ્યા પછી રહી હું પીયરમાં
 પાંગ વરસ વીયાં છે તે દરમ્યાને રમી છું સૈયરમાં.
 પંદર વરસે મુજને તુજને કડિં છું અનંગ બાપો છે.
 વૈરી અનંગ બુજને સુજને સુમતી કુ જન્મ આપ્યો છે.

સાસરીયેથી મુને આણું આબું તેડવા માટે.
 ત્રણ દીન તેને રાખી ક્યાં સર્વને ચાલતાં વાટે.
 પેખી પતી લઘુ દેખી પ્રગટી પીંડે પરમ અતી જવાળા.
 કુખેર પાપ શું કીધાં જગપૃતી પાળન બચાવતે બાળા.

(હરીગીત છંદ).

ઓ ઈશ મુજપર મેહોર રાખી મરણ તો તું આપતે.
 છું જાત અબજાની સુતી દિલમાં ખરેખર થાપતે.
 મુજ કંથ છે નાનો ઘણો તેથી મળ્યું દુઃખ એ અતી.
 સ્વામી લઘુ અહોનીશ દેખી માત તુલ્યે થૈ જતી.
 કામાત્રી તો વધુમાં વસ્યો દીનકું ઘણું જાએ બળી.
 પરમેશ તેને કયમ કરી ઠંડું કંડું તે કહો વળી.
 છું કુદ્ધીન નાર ખરેખરી મુજ પીતા શર્મ ગાણું અતી.
 સ્વામી લઘુ અહોનીશ દેખી માત તુલ્યે થૈ જતી.
 બનીયાર કરવાનો વળિ વિચાર આવે અંતરે.
 અડકારી રહી છું લાજ કુળ નિધારી હું ગુણવંતરે.
 મુજ સાસરે એ નણદિને વળી છે એના બંને પતી.
 સ્વામી લઘુ અહોનીશ દેખી માત તુલ્યે થૈ જતી.
 બંને જણાં અરસો પરસ બોલે અતીશય પ્રીતમાં.
 નવ રહે સંશય કોઇને હિં તો ધરે છે ચીતમાં.
 બંને નણદમાંથી વળી એક નણદ બૈ સારી હતી.
 સ્વામી લઘુ અહોનીશ દેખી માત તુલ્યે થૈ જતી.
 કુળવંતી હું સુ બુદ્ધિ જાણી સારી પેર બોલાવતી.
 મનમાં બળાપો જે થયો શાન્ત બોલી ટાળતી.
 ભરથાર મારાને ઘણું ખવરાવતાં સાડું અતી.
 સ્વામી લઘુ અહોનીશ દેખી માત તુલ્યે થૈ જતી.
 મનમાં વિચારે બંધુ મારો લઘુ મટે ખાવા થકી.

વળિ તરૂની કાણુ દીનમાં બાદસ કંતી તે પડી.
 અવરાવીને મુજ પતી ધણું સમજાવી આણી છે ગતી.
 સ્વામી લવુ અહોનીશ દેખી મોત તુલ્યે થૈ જતી.
 પછીથી દહન દીનકું ટળ્યું શા-તામ મારૂ થઈ ગયું.
 દુઃખ ટાળી મારી નણદીએ સુખ મુજ વપુમાં વશી રહ્યું.
 પ્યારી સખી તમને વદું એવી ગતી મુજ થૈ હતી.
 સ્વામી લવુ અહોનીશ દેખી મોત તુલ્યે થૈ જતી.
 કુખેરજી હું તો કહું છું પડદો ઓઝિ મનનો.
 નીરધન સખી બેલે બગાવો ટપો છે આ તનનો.
 ત્યારે વદે ધન હિંગ સાહેનિ મુખ મંદુર ઓઝતી.
 સ્વામી લવુ અહોનીશ દેખી મોત તુલ્યે થૈ જતી.

ચોથી અભણ નીધેણની સ્ત્રી કેહુ છે. •

લાબ લાબ સખી એક કાગળ, લખીએ હરીનેરે એ રામ.
 ઈન્દ્ર સખીયો તમારી પાસ વદું હું ઉક્તીરે.
 માગ મનની સર્વ આશ ધરી દીન જીતીરે.
 ધણીધર અરપો કુજન્મ રસાની ઉપારે.
 સધળાં જનોને સુજન્મ દુઃખ મુજની પરે.
 જા.રે વર્ષ હતાં મને સોળ જોખનું ભારીરે.
 પુત્ર પ્રસંગે મારે લોહ થયું સુખકારીરે.
 પુત્ર ધણા થયા પછી ઘેર વરતુ રમ્ય માગેરે.
 બગતામાં હોમ્યું હોય દૃત એમજ લાગેરે.
 પ્રભુ ગરીબા વરયાની માંય અંવતાર આપ્યોરે.
 તેથી દુઃખ ધણું ધણું થાય વીચારે બાપોરે.
 આવી ભુતળપર હું ભૂધૂર સુખ ન જરાયેરે.

અજામત વીના આ અવતાર ઉદર ન ભરાયેરે.
 પતી માગે હું થાઉં યુજામ કોકની જ્યારેરે.
 તોપણ નવ થાય યુજરાન કુટુંબ વધુ મારેરે.
 જેમ ધરછે જળને મીન અપૈયો ધનનેરે.
 ઇંદુ થકી લલીતોત્તમ રેન સુખ સુખનનેરે.
 તેમ વીત વીનાનો વીનોદ ક્યાં થકી કરીએરે
 ખરે હુનર કળાનો શોધ પતી સૂખ ધરીયેરે.
 નવરા બેઠાથી વળશે ન કાંઈ મુજ કહ્યું માનોરે.
 હવે ધરમાં રહ્યું નહી કાંઈ મુદ્રા અભીમાનોરે.
 નવરા બેઠાથી નખોદ જન્ય કેવલ કે છેરે.
 પુરયા પ્રોઠ ભંડાર જે રાય અંત્યે દુઃખ લે છેરે.
 બુદ્ધે બુદ્ધે સલીલ ભરાય પ્રેમથી પ્યારેરે.
 કાંકરે કાંકરે પાળ અંધાય સરોવર સારેરે.
 તેમ પોજના કરવી કંથ બારીક વખતેરે.
 જેવો માંડયો વિધાત્રી પંથ લજાટનાં લખતેરે.
 એવી સઘળી શુણીને વાત સાહિલી બોલીરે.
 આપણાં દુઃખનો નહીં પાર કહ્યું મને બોલીરે.
 દુઃખ સાંભળીને દરીયાઈ ક્યો કુખેરેરે.
 પુરે અખળા જેડી આશ રાખજે હોરેરે.
 સ્વદેશમાં સુધરેલ જન વિનતિ કહું એનેરે.
 શુણી વ્રતાંત રાખશે મન સુખ થશે એનેરે.

સ્વદેશ સુધારકોને વીન'તી.

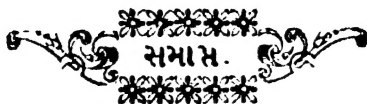
આર્થો અવગાના દુઃખનો અંત લાવી તેનું સુખદ્વાર ઉઘાડ-
વા હવે શી દેર છે. અગર એવા ખીજા શા જરૂર પ્રસંગમાં ગુલાણા છે.
કે આ અવગતનો ખ્યાલ દીલમાં ડુબાવી દીધો છે. આજ કાલ જ્યાં
જોશું ત્યાં અવગા દુઃખ પોકાર વીના ખીજું ભાગ્યેજ નજરે પડે
છે. અને તેનો મૂળભેદ તે સ્વયંવરનો અટકાવ? આ વિષય લખવા અ-
સૂસ સેવકની મક્કસદ એવી છે કે સ્વયંવરનો ચાલ પસરે અને તેમ ય-
વાથી અવગા જીવોનો સુખનો સૂર્ય જે લાંખી મુદતથી અરત થઇ
ગયેલા છે તે પ્રકાશમાન થશે-ધારે કે એક ગામથી ખીજે ગામ
જવા રસ્તાની માણેતી નહીં હશે તો ભોમીયાના સાધનની પૂરી અવ-
ગત પડશે અગર તે વીના નીભાવસે તો હિરાની કે અલખતે ધારે-
સે મુકામ નહીં પહોંચાય. તો આ સંસારરૂપી સમુદ્ર જેવો મ-
હા મોટો વીકટ રસ્તો પાર કરવાને સ્વયંવરથી પસન કરેલા મા-
લમી નહીં હોય તો તે શી રીતે તરી શકાશે વળી આકૃત રૂપી જે
મધ્ય સમુદ્રમાં તોફાનની વેળા ખબડદાર માલમી વીના ડોણુ ધીર-
જ આવી સંસારના ખટ રાગ રૂપી જે નાવ તેને સરંજામ પેસે
પાર ઉતારશે-ખ્યાલ કરે કે બાગનો માળી ચતુર અને કામિલ
હોય તો વનરૂપી ઝૂંઝ ઝાડો કેવાં સુધરે અને શોભાયમાન રાખે
વળી ઉછરતા જે ઉમદા છોડો તે કેવી માહાવજતે ઉછરે લેકીન કદી
કલેવર રખવાળ નહીં હોય તો ખીજતી બાગ પાંચમાલ થઇ જાય
અને વળી ભુક્તા પાણુ ડોઈ યાય ખરે—

તેમજ સ્વયંવરથી પસન કર્યા વીનાના જોડામાં બનાવો
બને છે. એક વીદ્વાન અને ચતુર પુરૂષને તેની મરજી ઉપરાં-
ત કોઇ કુવડ અવીદ્વાન વેતા વીનાની ઓરત પરણાવી દે તો પ-
છી વીમારે કે તેને પોતાનો જન્મારે શી રીતે કાઢવો અગર

તેમજ આ કોઈ સુધરેલા વીચારની વીદ્યાન તેને મુરખ ભરથાર-
ની સાથે અડવીદે તો તેના મનનાજે સુધરેલા મનોવીકાર તે કદી
પાડ નજ પડે જેમ મહા વનમાં પાણીની સોબતે સરસ કેળ ઉગે-
લી હોય અને તેના ઉમદા ફળની આપણુ આશા રાખતા હૈએ
પરંતુ તે છોડ ઉમેડી પારમા લગાવીએ તો ધારેલા વીચાર ના-
બુદ થાય.

હવે આ વીષય બંધ કરતાં તમો આર્યોની સેવામાં વીનંતી
ગુનત્ર છું કે આવા રૂડા નેક રાજ્યમાં આ અબજાના દુખનો
અંત આવી તેનું સુખદ્વાર નહીં ઉઘડે તો પછી અધરનો આ-
રો આવી રહેવાને કેટલીક વાટ જોઈ ખેત્રી રહેશે-કે શું હજી
નીંદ્રા દેતીએ તમાગ ઉપરજ પોતાનો મીઠ્યા મર્યાદ રૂપી જે છાપો
માર્યો છે તેથી ઉઠી શકતા નથી ? ભાઈ ઝટ જાગો ને તમારા હિ-
ત અરથે મેદાન પડી તમારા કટા શત્રુ વેહેમની સાથે સુવીદ્યારૂપી
અડગથી લડી તેના કટકા કરી તમારી મતલબની જીતની ધબ્બના
નીચાનો ફરકાવો-કે જેથી લાખો દુખીયારા તમારા હકમાં ખેલતર
અણસે.

માણસ જાતના અહપ સુખને માટે ગ્રહસ્થો વાવ, કુવા, ત-
ળાવ, સદાબ્રત, રસ્તા વીગેરે બનાવે છે તો આપણે સૌને પોતાના
હિતને માટેજ આ વાતપર ધ્યાન ખેંચવાનું છે ને વળી તેથી
આજતા આવેલી દંતકથા પ્રમાણે અરથ ને લાભ એ છે-એક પો-
તાનું પણ હિત વળી કેહેવાય પરરોકાર-આ વીશે યથાસ્થિત
બ્યાન કરવા મારી કલમ પોતાનામાં તાકાદ સમજતી નથી કે આ-
ગળ ધશે એટલે બંધ કરવા રજા લેજી છું. આમીન.

(આશ્રિય પત્રીકા.)

અગાઉથી આશ્રિય આપી ખરીદ્યાર આહુકોનાં નામ—		
પ્રીય મીત્ર કેશવજી વી. હરજી	સીહોર	૨૫
મી. બીખારામ વી. શવજી	„	૨૫
મી. રામજી એધવજી	„	૨૫
મી. ગાંડાલાલ જયશંકર	„	૧૦
રાજેશ્રી કાળીદાસ ગીરજનશંકર	બાવનગર	૧૦
રાજેશ્રી પરભાશંકર વી. જટાશંકરભાઈ		૧૦
મી. કાળીદાસ અજરામર	સીહોર	૧૦
પ્રીય મીત્ર કાનજી વી. રઘુરામ	સીહોર	૫

૧૨૦

કુખેર દુલભજી સીહોર.

બાહુર ખગાર.

સર્વ સજ્જનોને ખગર આપવામાં આવે છે કે આ ચો-
પટી સીંહારમાં મારી પાસેથી અને ભાવનગરમાં ગુજરીમાં
રોકડી કીંમતે મળશે બહાર ગામથી મંગાવનારા ગ્રાહકોએ
ઠપાલ ખરચ ભાડલવો. નોટપેટ પત્ર લેવામાં નહીં આવે.

લા. હું છું

કુબેરદાસ દુલભજી.

